

ГУМАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ (В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ)

HUMANIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SYSTEM OF MECHANISMS OF PUBLIC MANAGEMENT (IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION)

З використанням методології публічного управління досліджено феномен гуманізації державного управління. Наголошено, що вибіркового характеру глобалістичної свідомості передбачає проведення вибіркової демографічної політики, спрямованої на зниження народжуваності в країнах із надмірно зростаючим населенням та стимулювання зростання демографічних показників у країнах із невпинним зменшенням чисельності населення. Такий підхід здатний стабілізувати чисельність населення світу, враховуючи інтереси національних держав та зберігаючи етнічне та культурне різноманіття. Тому найоптимальнішим способом вирішення світової демографічної проблеми можна вважати регулювання процесів народження відповідно до суспільних та загальнолюдських потреб на основі демографічних особливостей кожної країни та регіону.

Автори підкреслюють, що серед відомих форм державних репродуктивних стимулів у країнах, де така потреба існує, найефективнішими є підвищення рівня життя, надання державної фінансової підтримки народженню та вихованню дітей, забезпечення сприятливих умов відпустки по вагітності та пологах, якісне медичне обслуговування, якісне харчування, безпечне середовище, медіа-мотиваційна діяльність тощо.

Визначено, що вибір шляхів зниження народжуваності в перенаселених регіонах залишається дискусійним. Щодо регулювання народжуваності в країнах із надлишковими показниками демографічного зростання, одним із основних типів глобалістичної свідомості є адміністративно-відповідальна та соціально-виховна.

Узагальнено, що пропозиції адміністративно-відповідального типу глобалістичної свідомості ґрунтуються на запровадженні системи суворих адміністративних стягнень за перевищення встановлених норм кількості дітей у сім'ях у перенаселених країнах із швидким демографічним зростанням, дисбалансом соціально-економічного розвитку. Кардинальне обмеження щодо народження дітей передбачає застосування державного примусу до населення, яке здійснюється за китайським чи індійським зразком.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, демографічне зростання, глобалізація.

The phenomenon of humanization of public administration is studied using the methodology of public administration. It is emphasized that the selective nature of the globalist consciousness presupposes a selective demographic policy aimed at reducing the birth rate in countries with excessively growing populations and stimulating the growth of demographic indicators in countries with steady population decline. This approach is able to stabilize the world's population, taking into account the interests of nation states and preserving ethnic and cultural diversity. Therefore, the best way to solve the world's demographic problem can be considered to regulate birth processes in accordance with social and universal needs based on the demographic characteristics of each country and region.

The authors emphasize that among the known forms of state reproductive incentives in countries where such a need exists, the most effective are improving living standards, providing state financial support for the birth and upbringing of children, providing favorable conditions for maternity leave, quality health care, quality nutrition, safe environment, media-motivational activities, etc. It is determined that the choice of ways to reduce the birth rate in overpopulated regions remains controversial. Regarding the regulation of the birth rate in countries with excessive indicators of demographic growth, one of the main types of globalist consciousness is administrative-responsible and social-educational.

It is generalized that the proposals of the administratively responsible type of globalist consciousness are based on the introduction of a system of severe administrative penalties for exceeding the established norms of the number of children in families in overpopulated countries with rapid demographic growth, imbalance of socio-economic development. The cardinal restriction on the birth of children provides for the application of state coercion to the population, which can be carried out on the Chinese or Indian model.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, demographic growth, globalization.

УДК 351:851

DOI <https://doi.org/10.32843/rma2663-5240-2021.22.18>

Семенець-Орлова І. А.

доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом, innaorlova@ukr.net

Колісниченко Р. М.

доктор політичних наук, доцент, директор, Центральноукраїнський інститут, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Швець К. П.

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Постановка проблеми. Предметом багатьох сучасних наукових досліджень є процеси розвитку та закріплення політичних, соціально-економічних, ідеологічних, культурних та інших зв'язків, що формуються в рамках науково-технічного прогресу у світовому масштабі. У міру глобалізації сучасного світу відчутність його наслідків підігріває інтерес до вивчення тенденцій глобалізації та їх важливих наслідків для глобальних проблем. Однією з найскладніших світових проблем є постійне

зростання населення світу, що призводить до надмірного забруднення, виснаження природних ресурсів, поширення бідності, різноманітних хвороб, воєн, тероризму тощо. За цих умов не викликає сумніву необхідність детального вивчення демографічних особливостей державного управління у зв'язку з пошуком шляхів гармонійного вирівнювання світового демографічного розвитку. У цьому контексті вивчення можливих способів гуманізації державного управління та його механізмів

мів слід розглядати у тісному взаємозв'язку з розвитком глобалістичної свідомості людства, адже саме глобалістична свідомість здійснює визначальний вплив на формування світової демографічної політики.

Аналіз останніх досліджень. В. Бабкін, В. Горбатенко, Ю. Шемшученко та інші вчені зосереджували увагу на вивченні особливостей державного управління, політичної свідомості суспільства [5]. Причинно-наслідкові зв'язки глобалізації досліджували Е. Гідденс, Н. Зарубіна, О. Панарін та інші вчені [2; 4; 5]. Глобальні демографічні процеси є предметом дослідження А. Воронцова, Я. Олійника, В. Сітарова, експертів міжнародних організацій та багатьох інших дослідників [1; 3; 6]. Проте демографічні характеристики державного управління та глобалістичної свідомості потребують подальшого наукового аналізу в контексті вивчення сучасних глобалізаційних процесів.

Метою статті є аналіз способів гуманізації державного управління як механізму подолання проблеми світового демографічного зростання в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу.

Глобалізація (від англ. Global — глобальний, глобальний) — це загальний процес цивілізації, що має величезний вплив на політичну та інші сфери буття людини. Існує чотири основних підходи до розуміння природи глобалізації як процесу: 1) зміцнення зв'язків між найвіддаленішими куточками планети; 2) поширення загальних технологій, загальних для всіх людей, культур, ідей, цінностей, способів життя, поведінки тощо; 3) зростання загальнолюдських інтересів у всіх сферах людського буття, породжене поглибленням взаємозалежності країн і народів; 4) поява спільних для світового співтовариства політичних, соціально-економічних, військових, екологічних та інших глобальних проблем [5, с. 107].

У науковому світі немає загально визначення глобалізації. Серед широкого діапазону запропонованих дослідниками визначень доцільно виділити позитивістський, об'єктивістський та негативістський методологічні підходи до розуміння природи та значення глобалізації. У рамках позитивістського підходу глобалізація розглядається як переважно позитивне історичне явище, яке комунікативно об'єднує регіони планети, об'єднуючи світ в єдине ціле та формуючи глобальну людську спільноту. Зокрема, Е. Гідденс трактує глобалізацію як розширення глобальних соціальних зв'язків, що зв'язують віддалені регіони таким чином, що локальні події розвиваються під впливом подій, що відбуваються

за багато кілометрів. На думку Д. Гелда, глобалізація включає захоплення політичної, економічної та соціальної діяльності з глобальним характером за своїми наслідками [5, с. 107].

Об'єктивістський підхід розглядає глобалізацію як глобальний процес, що характеризується як суттєвими позитивними, так і суттєвими негативними рисами, такими як послаблення культурного різноманіття та збільшення глобальної однорідності, подальше звуження ролі країн, що розвиваються, тощо. Так, Р. Робертсон визначає глобалізацію як історичний процес зміцнення контактів між різними частинами світу, що веде до зростання одноманітності в житті народів планети [5, с. 107]. На думку Н. Зарубіної, глобалізація — це процес залучення національних економік, суспільств і культур до якісно нового світового утворення, транснаціонального за своєю природою, що виходить за межі окремих держав, націй, цивілізацій і має свої специфічні принципи. В умовах глобалізації традиційна парадигма Схід-Захід поступається місцем парадигмам Північ-Південь та центр-периферія, згідно з якими розвинені країни Півночі є глобальним центром глобального управління та координації, а бідні, залежні країни віднесені до периферії з покладеними на неї відповідними функціями [2, с. 343-353].

Негативістський підхід надає глобалізації переважно негативного значення, розглядаючи її як явище, ознаки та наслідки якого переважно негативні та шкідливі для людства. Зокрема, на думку О. Панаріна, глобалізм є найбільшим викликом сучасності, спрямованим на встановлення контролю світових бізнес-еліт над ресурсами планети та експлуатацію населення країн, що розвиваються [4, с. 11-27].

Важливою передумовою об'єктивного наукового аналізу глобалізації є застосування критично-об'єктивістського підходу до вивчення її природи з урахуванням численних переваг і недоліків глобалізованого світогляду. Глобалізаційні процеси слід розглядати як вагоме надбання сучасної цивілізації, що об'єднує світ, забезпечує його єдність і злагодженість, і водночас є одним із істотних недоліків прогресу людства, що полягає, головним чином, у порушенні справедливості світового розвитку. Глобалізація — це складний, суперечливий процес посилення комунікативності, вестернізованої схожості, одноманітності світу, що в контексті глобальних проблем асиметрично сприяє подоланню глобальних проблем людства та їх загостренню. Позитивними наслідками глобалізації є розвиток у всьому світі ринкової економіки, посилення міжнародного поділу праці, поширення ліберальних

цінностей, демократії тощо. До негативних ознак тенденцій глобалізації можна віднести глобальне збільшення розриву в доходах між найбагатшими та найбіднішими, несправедливу концентрацію лівової частки світового багатства в руках транснаціональних корпорацій, зростання надмірного впливу великого бізнесу на світову політику та інші.

Значний вплив глобалізації відображається у трансформації сучасних глобальних проблем у відносинах між людьми та суспільством, які включають серед інших демографію, охорону здоров'я, освіту, культуру, права людини, демократію тощо. Найбільш гострою з них є проблема надмірного людського зростання та перенаселення планети, наслідком чого є загострення всіх інших перерахованих глобальних проблем.

Демографічна політика (від грец. *demos* — народ і *grapho* — писати) — регулюючий вплив держави на розвиток населення, який використовується для стимулювання або обмеження народжуваності, для оптимізації міграційних процесів, для створення раціональної структури населення за статтю і віком [5, с.137]. Характеристика довгострокової глобальної демографічної політики в середині ХХ ст. виявилася однією з причин глобального демографічного вибуху — різке прискорення зростання населення, що призвело до швидкого загострення та перетворення соціально-економічних проблем країн, що розвиваються, у глобальні виклики для людства [3]. Сучасне перенаселення планети тягне за собою значне збільшення споживання природних ресурсів, навантаження на біосферу, посилення забруднення, поширення бідності, соціальної незахищеності, агресії та міжнародної напруженості. Все це свідчить про нагальну необхідність пошуку оптимальних шляхів уповільнення глобального процесу людського зростання.

Залежно від ставлення до можливостей стабілізації населення світу доцільно розрізняти нейтральний, загальний та вибірковий типи глобалістичної свідомості. Нейтральна глобалістична свідомість характеризується низькою обізнаністю та незацікавленістю світовими демографічними проблемами, байдужим, безвідповідальним ставленням до специфіки, можливих наслідків та шляхів збалансування глобальних демографічних процесів. Носії нейтральної глобалістичної свідомості не усвідомлюють необхідності здобуття знань про специфіку глобальної демографічної політики і відповідно найменше впливають на них у контексті подолання глобальної демографічної загрози.

Загальний тип глобалістичної свідомості характеризується сильною зацікавленістю і середньою обізнаністю про глобальну демографічну ситуацію, підтримкою ідеї глобального зниження або стабілізації існуючого рівня народжуваності в усіх країнах, незалежно від національної демографії. На думку носіїв загальної глобалістичної свідомості, це дасть можливість якнайшвидше зупинити зростання населення світу та запобігти критичному антропогенному забрудненню біосфери. Проте, слід мати на увазі, що демографічна ситуація у світі характеризується значною нерівномірністю та контрастами. На тлі глобального демографічного вибуху, який пов'язаний насамперед із зростанням населення країн, що розвиваються, в деяких країнах, таких як Данія, Німеччина, Угорщина, Україна, спостерігається протилежна тенденція до скорочення населення. Довгострокове збереження цієї тенденції в деяких країнах може з часом призвести до депопуляції та зникнення цілих націй і народів як осередків самобутньої культури та національних цінностей, а також до порушення культурного розмаїття світу. Реалізація поглядів загальної глобалістичної свідомості може поставити низку країн на межу вимирання, спровокувати ескалацію міжнародної напруженості, а тому, на жаль, таку стратегію не можна вважати прийнятною.

Досвід Китайської Народної Республіки, демографічна політика якої з 1980-х років базується на девізі «одна сім'я, одна дитина», як аргумент для такої позиції, призводить до значного зниження приросту населення. Загальний коефіцієнт народжуваності, тобто середня кількість дітей, народжених жінкою в Китаї, впав з 4,7 у 1973 році до 1,8 у 2000 році. За 30 років повних обмежувальних заходів майже 400 мільйонів китайців відмовилися народжувати, що, за розрахунками китайського уряду, дозволило уникнути серйозних соціально-економічних проблем [1, с.228-232; 8; 9].

Тим часом китайці заплатили високу ціну за успіх політики контролю над народжуваністю, оскільки система адміністративних покарань за порушення демографічних норм була особливо суворою. За народження другої дитини накладено штраф із доходу сім'ї. У Пекіні, наприклад, штраф за другу дитину, як правило, у 8-9 разів перевищував середній річний дохід сім'ї (від 2000 до 20 000 доларів), що було непомірно для багатьох сімей. Відпустка по вагітності та пологах, щомісячні державні соціальні виплати та оплата медичних виплат надавалися лише одній дитині і повністю поверталися державі після народження другої дитини. Сім'ї з однією дитиною мали значні переваги

в працевлаштуванні, а державних службовців майже автоматично звільняли за те, що вони мали більше однієї дитини. Тим громадянам, що мали спадкові захворювання взагалі було заборонено мати дітей [1, с.228-232; 8; 9; 10].

Безпрецедентна політика щодо абортів призвела до їх широкого поширення, адже аборти неофіційно активно заохочуються та нав'язуються урядовцями. Китай займає перше місце в світі за кількістю абортів. Тільки за офіційною статистикою в цій країні щорічно робиться близько 13 мільйонів абортів, що, як відомо, дуже негативно впливає на здоров'я жіночого організму, а отже і на здоров'я нації [9].

Стратегія пропагування абортів набула широкого поширення в Індії під час президентства Індіри Ганді. У 1976 році в Індії введені примусові аборти жінок і стерилізація чоловіків з 2-3 дітьми. У 1976-1977 рр. було стерилізовано понад 8 млн чоловіків, що значно знизило народжуваність. Однак медичний підхід до контролю народжуваності призвів до народного невдоволення в Північній Індії та програш Ганді на наступних загальних виборах, після чого Індія не повернулася до повторного використання такого демографічного досвіду [1, с.228-232; 6].

Безсумнівно, що суворі покарання за народження «надмірної» кількості дітей за індійськими чи китайськими сценаріями, незважаючи на їх відносно високу ефективність, несумісні з сучасними демократичними нормами, принципами соціальної держави та верховенства права. Незаперечним є твердження про неприпустимість таких каральних практик, які є грубим порушенням прав і свобод громадян у сучасному цивілізованому світі. Актуальним залишається розвиток більш гуманних методів регулювання чисельності світу.

Соціально-педагогічний тип глобалістичної свідомості характеризується підтримкою ідеї гармонізації глобальної демографічної ситуації шляхом підвищення соціальних стандартів у слаборозвинених країнах та формування відповідального ставлення до політики народжуваності. Можливе впровадження програм планування сім'ї, проведення збалансованої економічної політики, яка заохочує відмову від третьої або наступної дитини. Проте поверхневі економічні стимули не розглядаються як основний фактор вирішення демографічної проблеми. Основним напрямком соціально-педагогічної глобалістичної свідомості є усунення основних причин високої народжуваності в країнах, що розвиваються, що передбачає посилення уваги до контролю за використанням гуманітарної допомоги бідним країнам, стимулювання їх соціально-е-

кономічного зростання та підвищення якості життя і соціального забезпечення, розвиток системи охорони здоров'я, освіти, інформаційного простору тощо.

Посилення контролю за використанням коштів, що виділяються розвиненими країнами на реалізацію соціальних програм у країнах, що розвиваються, підвищить ефективність їх використання, посилить довіру до розвинутих країн у бідних країнах, а отже збільшить їх міжнародну підтримку, активізує реструктуризацію та скасування фінансових боргів, стимулюватиме розширення торгових преференцій, активізацію надання технічної та технологічної допомоги, необхідної для забезпечення належного економічного зростання.

Загальний економічний розвиток, модернізація виробництва та впровадження нових технологій у виробничий процес, справедливий розподіл світового багатства дозволять підвищити рівень життя, подолати бідність, гарантувати гідну пенсію, особливо в країнах «третього світу», тим самим зниження потреби в народженні значної кількості дітей у сім'ї, які сьогодні виконують функцію основного джерела матеріального забезпечення літніх батьків. Передбачається, що таким чином урівноважуються економічні інтереси людей у багатодітних сім'ях.

Розширення харчування, покращення санітарно-епідеміологічних умов проживання, надання якісної медичної допомоги та відпочинку призведе до покращення здоров'я населення, зниження рівня дитячої смертності та усунення причин сучасного страху перед недоживанням неповнолітніх дітей до дорослого віку. Доступність сучасних протизаплідних засобів для країн, що розвиваються, знизить ризик небажаної вагітності та запобігне поширенню захворювань, що передаються статевим шляхом.

Підвищення соціально-економічного статусу жінки шляхом економічного розвитку сприятиме розширенню ролі жінок у суспільстві, їх переорієнтації на професійне зростання, самореалізації як спеціаліста та творчого потенціалу, що супроводжується значним падінням народжуваності.

Пропонується подолати культурні та релігійні традиції багатодітних сімей шляхом залучення церковних і релігійних діячів до виховання у населення відповідального ставлення до глобальної демографічної проблеми та оптимального планування кількості дітей у сім'ї. Важливу роль у навчально-виховному процесі мають відігравати навчальні заклади, забезпечуючи високий рівень освіти та надаючи науково обґрунтовані знання про особли-

вості демографічної ситуації у світі, її наявні та можливі наслідки в майбутньому. З цією метою пропонується розширити глобальну мережу дошкільних, середніх та вищих навчальних закладів запровадити практику обов'язкової актуалізації уваги на демографічних показниках світового розвитку в гуманітарній освіті.

На думку представників суспільно-освітньої глобалістичної свідомості, завданням ЗМІ є об'єктивна фіксація основних показників та причинно-наслідкових зв'язків глобального демографічного розвитку з метою сприяння збалансованому плануванню сім'ї. У цьому контексті відзначається успіх мексиканських ЗМІ, де тематичні телешоу, фільми та серіали значно послабили традиційну орієнтацію населення на велику родину [6].

Здійснення цих заходів щодо коригування світової демографічної політики відкриє можливості для значного скорочення зростання світового населення, відносної стабілізації людства, уникнення адміністративного чи іншого державного гніту, забезпечення дотримання прав людини та основоположних принципів демократії. Звідси можна зробити висновок, що пропозиції представників соціально-педагогічного типу глобалістичної свідомості є найбільш оптимальними та раціональними з точки зору ефективності і поваги до людської особистості, а отже мають бути покладені в основу державного управління на глобальному рівні.

Висновки. Людство має визнати пріоритет життя і здоров'я всіх на планеті, переваги людяності і справедливості у людських стосунках, як окремо, так і на національному, міжнародному та глобальному рівні. Передумовою цього процесу є виховання гуманістичних цінностей, розкриття потенціалу кожної людини в її прагненні до досконалості. Для досягнення гармонії у стосунках між людьми, між людиною і природою, очевидно, що інтерес більшості населення світу до демографічних, соціально-економічних та інших глобальних проблем необхідно посилити, забезпечити активну участь народів у розробці та впровадженні глобальної стратегії гуманізації державного управління. Очевидна потреба підвищення

цінності та розширення кругозору людського світогляду визначає високі перспективи подальших наукових пошуків у напрямку вивчення шляхів гуманізації світової демографічної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцов А. В. Демография : учебник и практикум для прикладного бакалаврата / А. В. Воронцов, М. Б. Глотов. – М.: Юрайт, 2016. – 287 с.
2. Зарубина Н. Н. Экономическая социология : учебник и практикум для академического бакалавриата / Н. Н. Зарубина. – 3-е изд. – М.: Юрайт, 2015. – 378 с.
3. Олійник Я. Б. Основи екології: підручник / Я. Б. Олійник, П. Г. Шищенко, О. П. Гавриленко. – К.: Знання, 2012. – 558 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/13254-64-shlyahi-virshennya-demografichno-problemi.html>
4. Панарин А. С. Искушение глобализмом. – М.: Изд-во Эксмо, 2003. – 416 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
6. Ситаров В. А. Социальная экология : учебник для бакалавров / В. А. Ситаров, В. В. Пустовойтов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юрайт, 2015. – 517 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://stud.com.ua/4176/ekologiya/kontrol_demografichnoyi_situatsiyi#671
7. Тімченко Т. В. Глобальна демографічна проблема і здоров'я людини / Т. В. Тімченко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 53 (№ 10). – С. 252–257.
8. Укрінформ. Китайська політика планового дітородіння з усіма її «перегинами» в черговий раз опинилася у центрі уваги на цьому тижні / Ольга Танасійчук, 15. 06. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1364222-kitay_diti_bez_prava_na_narodgennya_1734865.html
9. Чжочао Юй. Демографічні чинники соціально-економічного розвитку Китаю / Юй Чжочао // Економічна теорія. – 2014. – №1. – С. 85–90.
10. The Japan Times. Woman in China carrying 8-month baby faces choice: Kill it or lose husband's job, 08.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.japantimes.co.jp/news/2015/09/08/asia-pacific/social-issues-asia-pacific/woman-china-carrying-8-month-baby-faces-choice-kill-lose-husbands-job/#.V3FV5tSLR49>